

ТИПОЛОГІЯ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВИХ ФОРМ, ЩО ФІКСУЮТЬ ВНУТРІШНЄ МОВЛЕННЯ

Г.О. Матковська

викладач,

Національний технічний університет України «КПІ»

У художніх творах внутрішнє мовлення використовують перш за все для психологічного аналізу внутрішнього світу персонажа, зображення інтелектуального й емоційного вимірів його особистості. Внутрішнє мовлення – це засіб інтраперсонального спілкування, що втілює процес внутрішньої комунікації, воно є засобом реалізації процесу мислення особи, а також засобом регуляції його психічних процесів. Поняття внутрішнього мовлення об'єднує розмаїття висловів, що виникають у свідомості індивіда й не є доступними реальному співрозмовнику.

В основі типологій текстових різновидів внутрішнього мовлення лежать такі критерії як обсяг, спосіб інтеграції у текст, зміст й особливості використання у ньому лексико-граматичних засобів. Ю.М. Сергеева розрізняє три головні форми внутрішнього мовлення: просте внутрішнє реплікування внутрішній монолог і внутрішній діалог [3]. Сукупно вони утворюють неперервний процес внутрішньої комунікації особистості. В.А. Кухаренко пропонує розглядати потік свідомості, внутрішній монолог, автодіалог і малі вкраплення внутрішнього мовлення як головні форми внутрішнього мовлення [2].

Просте внутрішнє реплікування – це окремі, відносно короткі, невзаємопов'язані вислови, що переважно виникають у немовленнєвих ситуаціях, або містять внутрішні коментарі персонажа щодо подій або зовнішнього мовлення, яке він сприймає [3, с. 12]. Головною прагматичною функцією цього виду авто комунікації є вираження широкого спектра емоційних оцінок індивіда. Об'єктом оцінювання, що виражається у коротких репліках, є мовленнєва або не мовленнєва ситуація загалом або її окремий

аспект, який викликає у персонажа найбільш сильні емоції. Внутрішні репліки покликані відображати думки й почуття персонажа у конкретний момент і мають фрагментарний характер.

На відміну від окремих реплік, що влітаються у канву тексту як емоційні ремарки, внутрішній монолог є складною формою односторонньої мовленнєвої взаємодії індивіда з самим собою. Завдяки внутрішньому монологу художніх творів фіксуються результати процесу мислення персонажа, тому цій формі внутрішнього мовлення притаманні змістова і формальна цілісності, що забезпечують її тематичну єдність.

Ю. М. Сергеева вводить наступні критерії для опису внутрішнього монологу: ступінь контамінації суб'єктно-авторських перспектив, напрям руху мовлення і мислення персонажа, суб'єктний діапазон, обсяг репродукованого внутрішнього мовлення [3, с. 12].

За ступенем контамінації суб'єктно-авторських перспектив розрізняють два типи внутрішнього монологу: прямий – із перспективою від першої особи й непрямий – із перспективою від третьої особи. У непрямому внутрішньому монолозі переважно виражена лінія автора, його основу складає авторське мовлення, пропущене через призму свідомості персонажа. На відміну від нього, у прямому внутрішньому монолозі практично відсутні будь-які прояви авторського прану наративу. Йому притаманні слова й конструкції розмовного мовлення, наприклад просторічні скорочення, фонетичні компресії, емоційно забарвлена лексика, короткі й еліптичні речення, питальні й окличні структури, повтори.

На основі інформаційної структури внутрішнього монологу, тобто з точки зору напрямку руху розумової діяльності персонажа, розрізняють:

- ретроспективний внутрішній монолог – це вербалізований потік спогадів, його використовують з метою передачі автобіографічних даних і з метою надання соціально-психологічної характеристики персонажа;
- актуальний внутрішній монолог – це спосіб вербалізованого зображення внутрішньої реакції персонажа, рушійних сил його поведінки, підтексту його дій у даний момент;

- проспективний внутрішній монолог – це підтип внутрішнього монологу, який характеризує проектування майбутніх передбачених або нездійснених подій; широке використання умовних речень створює ефект ірреальної дійсності [3, с. 13].

Термін потік свідомості (stream of consciousness) вперше зустрічається у роботі У. Джеймса «Принципи психології» (1890 р.) і означає потік внутрішніх переживань людини. Ю.М. Сергеева називає його крайнім проявом актуального внутрішнього монологу, тоді як В.А. Кухаренко стверджує, що це окрема форма внутрішнього мовлення [2, с. 163]. У своєму дослідженні К. Я. Кусько визначає потік свідомості як прийом техніки нарративу в літературно-художньому творі, якому притаманні репродукція об'ємних комплексів внутрішнього мовлення персонажа з метою психологічної, соціальної, морально-естетичної та інших характеристик [1, с. 87].

Потік свідомості – це потік чуттєвих образів і мисленних реакцій індивіда на безпосередню дійсність, яку той сприймає; йому притаманні синтаксична незв'язність і послаблення просторово-часових зв'язків. З іншого боку, внутрішній монолог відтворює власне мовленнєву діяльність персонажа, динаміку його думок і почуттів. З цієї причини внутрішній монолог має більш чітку синтаксичну структуру. Крім того внутрішні монологи мають менший обсяг ніж фрагменти художніх текстів, які передають потік свідомості персонажа. Спираючись на наведені факти, вважаємо за доцільне розмежовувати композиційно-мовленнєві форми «актуальний внутрішній монолог» і «потік свідомості» і розглядати їх як окремі форми внутрішнього мовлення.

Внутрішнє мовлення може втілюватися у формі внутрішнього інтраперсонального діалогу. Його Ю.М. Сергеева визначає як послідовність взаємопов'язаних висловів, які реалізують відтворення у мовленні індивіда його різних смислових позицій, що взаємодіють між собою [3, с. 14-15]. Зазначена композиційно-мовленнєва форма покликана забезпечувати динамічність розгортання внутрішнього мовлення персонажа. Вона використовується за наявності поліфонії композиційних внутрішніх точок зору.

Література:

1. Кусько Е. Я. Проблемы языка современной художественной литературы. Несобственно-прямая речь в литературе ГДР / Е. Я. Кусько. – Львів: Вища школа, 1980. – 207 с.
2. Кухаренко В. А. Интерпретация текста: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.» – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
3. Сергеева Ю.М. Внутренняя речь как особая форма языкового общения : на материале англоязычной художественной литературы : автореферат дис. ... доктора филологических наук : 10.02.04 – М., 2009 – 35 с.